

In memoriam:
Holger Thesleff (1924–2023)

Suomalaisen antiikin filosofian ja aatehistorian tutkimuksen *grand old man* Holger Thesleff kuoli kotonaan Helsingissä 3. lokakuuta 2023 korkeassa, 98 vuoden iässä. Helsingin yliopiston kreikkalaisen filologian henkilökohtaisena ylimääräisenä professorina 1968–1987 toiminut Thesleff teki poikkeuksellisen pitkän, yhdeksälle eri vuosikymmenelle ulottuneen tieteellisen uran. Hän oli kansainvälisesti tunnettu Platon-asiantuntija, joka rakensi tutkimuksissaan siltoja filologisten ja filosofisten näkökulmien välille. Laajemmalle yleisölle suunnatuilla kirjoituksillaan Thesleff edisti antiikin aatemaailman ja filosofian tunnettuutta niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa.

Berndt Holger Thesleff syntyi Helsingissä 4. joulukuuta 1924. Hän kuului viipurilaistaustaiseen Thesleffien porvaris- ja kulttuurisukuun – tunnettu taidemaalari Ellen Thesleff oli etäinen sukulainen. Thesleffin nuoruutta ja varhaista aikuisuutta värittivät sotavuodet. Hän valmistui ylioppilaaksi Helsingin Svenska normallyceumin klassilliselta linjalta keväällä 1942 – sota-ajan takia poikkeuksellisesti ilman ylioppilaskirjoituksia. Vuosina 1943–1944 hän ehti osallistua jatkosodan loppuvaiheen taisteluihin tykistön tulenjohtotehtävissä. Thesleff valmistui filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta 1948: ainepalettiin kuuluivat kreikan kieli ja kirjallisuus, latinan kieli ja Rooman kirjallisuus sekä sanskriitti ja vertaileva kielitiede. Kreikan kielen lingvistiikkaa käsittelevä väitöskirja *Studies on Intensification in Early and Classical Greek* valmistui 1954 professori Henrik Ziliacuksen ohjauksessa. Jatko-opintojensa aikana Thesleff edisti tutkimustaan myös University College Londonissa T. B. L.

Websterin vieraana. Väitöskirjaa seurasivat luontevasti alan dosentuurit Helsingissä (1955) ja Åbo Akademiassa (1958–1975), professuurin sijaisuus Helsingin yliopistossa 1956–1959, joukko määräaikaista tutkimusvirkoja ja – vuodesta 1968 alkaen – vakinainen virka Helsingin yliopiston kreikkalaisen filologian henkilökohtaisena ylimäärisenä professorina.

Vaikka Thesleff olikin taustaltaan lingvistiksi painottunut klassillinen filologi, oli hän saanut inspiroivan kosketuksen filosofiaan jo lukiossa nuoren G. H. von Wrightin johdatuksella. Thesleff seurasi von Wrightin luentoja myös varhaisina yliopistovuosinaan, usein yhdessä antiikin filosofiaan suuntautuneen opiskelijatoverinsa Rolf Westmanin (1927–2017) kanssa. Molemmista kasvoi sittemmin alansa professoreita ja kansainväliset mitat täyttäviä filologitaustaisia antiikin filosofian tutkijoita. Voisikin sanoa, että Thesleffin filologinen tausta, laaja perehtyneisyys antiikin kirjallisuuden eri genreihin sekä kreikan kielen tyylipaletteihin ja historiaan mahdollistivat harvinaislaatuisten ja omintakeisten näkökulman antiikin filosofisiin klassikoihin.

Antiikin filosofian saralla Thesleffin kansainvälinen tutkijanmaine perustuu erityisesti hänen 1960-luvun alkupuolella julkaisemiinsa tutkimuksiin pythagoralaisesta perinteestä sekä kolmeen Platonin ajattelua käsittelevään monografiaan ja näiden tematiikkaan liittyviin lukuisiin pienempiin kirjoituksiin.

Vuonna 1961 julkaistu *An Introduction to the Pythagorean Writings of the Hellenistic Period* ja sitä 1965 seurannut tekstikokoelma *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period* ovat molemmat tutkimusalansa klassikoita. Näissä kirjoissa käsitelty, todennäköisesti 300-luvulta eaa. alkaen syntyneet filosofiset tekstit muodostavat yhden keskeisistä lähderyhmistä, joihin tietomme antiikin pythagoralaisuudesta perustuu. Ne edustavat antiikin kirjallisuudessa tyypillistä *pseudepigrapha*-genreä, jossa myöhemmät kirjoittajat laittoivat omia kirjoituksiaan perinteen varhaisten edustajien (kuten Pythagoraan itsensä) nimiin. Thesleffin aiheita käsittelevistä teoksista varhaisempi oli uraauurtava johdatus pythagoralaisten kirjoitusten tekstihistorian ja pythagoralaisuuden oppihistorian problematiikkaan. Vuoden 1965 kokoelma on puolestaan säilyttänyt näihin päiviin saakka

statuksensa kattavimpana tieteellisenä tekstieditiona hellenistisen ajan pythagoralaisista teksteistä. Thesleffin kansainvälisestä statuksesta kertoo paljon se, että hänet kutsuttiin sittemmin laatimaan pythagoralaista filosofiaa käsittelevä artikkeli maineikkaaseen *Encyclopedia Britannicaan*.

1960-luvun puolivälistä alkaen Thesleffin tutkimus keskittyi ennen kaikkea Platonin dialogeihin ja filosofiaan. Thesleffin perspektiivi Platoniin oli ensisijaisesti historiallis-filologinen. Hänen perusvakaumuksensa oli, että Platonin filosofinen ajattelu esitetään kielellisesti loistokkaissa, dramaattisen muodon saaneissa dialogeissa, joiden rakenteen ja muodon sekä historiallisen kontekstin ymmärtäminen muodostavat hedelmällisen lähtökohdan filosofisille tulkinnoille. Toinen Thesleffin Platon-tutkimusten silmiinpistävä piirre on, että niissä tyypillisesti huomioidaan Platonin kirjallinen korpus kokonaisuudessaan. Häntä onkin pidetty Platon-tutkimuksessa oman tiensä kulki-jana, joka ei sitoutunut selkeästi mihinkään olemassa olevaan tulkintatraditioon.

Suomen Filosofisen Yhdistyksen monografiasarja *Acta Philosophica Fennica* niteenä XX julkaistu *Studies in the Styles of Plato* (1967) keskittyi Platonin dialogeissa käytetyn rikkaan tyylikirjon hienovaraiseen erittelyyn ja eri dialektiikkatyyppeiden luokitteluun. Tämä stilistinen tutkimus johti luontevasti vuonna 1982 julkaistuu teokseen *Studies in Platonic Chronology*, jossa pureudutaan kysymykseen Platonin dialogien keskinäisestä ajoittamisesta. Tässä teoksessa Thesleff problematisoi tuolloin yleisesti hyväksyttyä, erityisesti Gregory Vlastoksen popularisoimaa jaottelua varhaisiin (nk. sokraattisiin) dialogeihin, keskivaiheen, nk. ideaopin ympärille keskittyviin dialogeihin, ja myöhäisvaiheen kirjoituksiin. Vaikka teoksessa esitetäänkin vaihtoehtoinen kronologia, Thesleff korostaa erityisesti dialogien yksiselitteisen ajoittamisen haasteita: hänen mukaansa dialogit palvelivat erilaisia tarkoituksia ja niitä laadittiin toisistaan eroaville yleisöille. Lisäksi monet dialogeista – erityisesti *Valtio* – olivat hänen mukaansa syntyneet useissa eri vaiheissa ja sisälsivät täten useita ajallisia kerrostumia. Nämä aihepiirit nousivat pintaan myös Thesleffin myöhemmissä artikkeleissa.

Platonin ajattelun filosofisia ulottuvuuksia Thesleff lähestyi ennen kaikkea vuoden 1999 monografiassa *Studies in Plato's Two-Level Model*. Jos Platonin ajatteluun liitetään usein idea kahdesta erillisestä maailmasta – ideoiden ikuisesta maailmasta ja häilyvästä aistimaailmasta – pyrki Thesleff tutkimuksessaan korvaamaan tämän ”kahden maailman” dualistisen ontologian joustavammalla ”kahden tason” tulkintamallilla. Thesleffin mukaan Platonilla oli intuitiivinen tapa hahmottaa todellisuutta epäsymmetristen vastinparien (esimerkiksi *sielu–ruumis*, *pysyvä–muuttuvainen*, *yksi–mona*) kautta. Ideaoppi muodostaa vain yhden sovelluksen tästä perustavammasta mallista, jonka valossa valtaosa Platonin dialogeista voidaan Thesleffin ehdotuksen mukaan tulkita. Thesleffin ”kahden tason malli” korostaa Platonin ajattelun – ja dialogien – kokeilevaa ja avointa luonnetta. Kahden tason mallin filosofiseen merkitykseen Thesleff palasi myöhemmin myös yhdessä Necip Alicanin kanssa kirjoitetussa artikkelissa ”Rethinking Plato's Forms” (2013).

Edellä esiteltyt kolme Platonia käsittelevää monografiaa ja joukko aihepiiriin liittyviä artikkeleita julkaistiin myöhemmin yksissä kansissa teoksessa *Platonic Patterns* (2009), joka sisältää myös Thesleffin teosta varten laatiman johdantoluvun. Thesleffin töiden avaamat omintakeiset näkymät Platonin ajatteluun tarjosivat lähtökohdan myös Thesleffin 90-vuotispäivän kunniaksi julkaistulle kokoomateokselle *Second Sailing: Alternative Perspectives on Plato* (Nails & Tarrant 2015). Teoksen kirjoittaja-kaarti koostuu kansainvälisen Platon-tutkijakunnan parhaimmistosta.

Antiikin aatemaailman ja vaikutushistorian merkityksen korostaminen muodosti tärkeän punaisen langan Holger Thesleffin toiminnassa. Englannin kielellä laadittujen ja kansainväliselle tiedeyhteisölle suunnattujen tutkimustensa ohella Thesleff oli päätoimittajana Platonin teosten suomenkielisessä laitoksessa (Platon: *Teokset* I–VII, Otava, 1977–1990) ja toimituskunnan jäsenenä Ruotsin ja Tanskan vastaavissa hankkeissa sekä Aristoteleen teosten suomenkielisessä laitoksessa (Aristoteles: I–XII, Gaudeamus, 1989–2006). Laajemman lukijakunnan puo-

leen Thesleff kääntyi myös Rafael Koskimiehen *Maaailman kirjallisuus* -sarjaan sisältyvällä esittelyllä antiikin kreikkalaisesta ja roomalaisesta kirjallisuudesta (1963), Platonin ajattelua ja historiallista kontekstia avaavilla teoksilla *Platon* (1989) ja *Platonin arvoitus* (2011) sekä yhdessä Juha Sihvolan kanssa kirjoitetulla kattavalla yleisesityksellä *Antiikin filosofia ja aatemaailma* (1994). Thesleff osallistui myös aktiivisesti tieteelliseen seuratoimintaan. Hän oli sekä pohjoismaisen *Platonsällskapetin* (1970–) että *International Plato Society*n (1989–) perustajajäsen. Suomen Tiedeseuran jäseneksi Thesleff kutsuttiin 1963 (hallituksen jäsen 1973–1980; kunniajäsen vuodesta 2013). Tiedeseuran ja Klassillis-filologisen yhdistyksen kokouksiin Thesleff osallistui vielä pitkälti yli 90-vuotiaana, aina kevään 2020 koronapandemiaan saakka.

* * *

Holger Thesleffin kirjallinen debyytti oli vuonna 1950 julkaistu *Djupsjösegelare* (engl. *Farewell Windjammer*, 1951). Kirja dokumentoi Thesleffin vuonna 1948–49 tekemän maailmanympäripurjehduksen ahvenanmaalaisen Gustaf Eriksonin varustamon moottorittoman *Passat*-nelimastoparkin purjelaivaharjoittelijana. Tämä ikimuistoinen matka vei nuoren Thesleffin Walesistä Atlantin ja Intian valtameren halki Australian Port Victoriaan, josta purjehdittiin vehnälastissa – vallitsevien länsituulten mukana – Tyynen valtameren yli ja Kap Hornin ympäri takaisin Atlantille ja lopulta Irlantiin. Paluumatkalla Thesleff oli jo ylennetty aluksen 3. perämieheksi. *Passat* ja Eriksonin varustamon Pamir olivat kaksi viimeistä Kap Hornin kiertänyttä kauppalaivaston purjelaivaa. Kuollessaan Thesleff oli viimeinen elossa ollut purjekauppalaivaston päällystön jäsenenä palvelut aito ”kaphornari”.

Kiinnostavaa kyllä, jo *Djupsjösegelaren* sivuilla tulee esiin Thesleffille ominainen intellektuaalinen profiili, jossa esityksen huolellisuus ja tyyllinen elävyys yhdistyvät vaatimattomuuteen ja eräänlaiseen *understatementiin*. Kirjan fokus on purjelai-

vaelämän yhteisissä haasteissa ja katoavan elämänmuodon dokumentoinnissa. Mistään ei käy ilmi, että kirjoittaja oli sittenkin merimiesten joukossa omaa maataan: suoritettuna oli Fil. kand. klassillisesta filologiasta, julkaisuaan odottamassa ensimmäinen englanninkielinen tieteellinen artikkeli (Thesleff 1949), ja vapaa-ajanlukemistona Aristofaneen komedioiden alkukielinen editio. Viimeksi mainittu vastasi ”henkisestä pinnalla pysymisestä”, kuten Thesleff liki 70 vuotta myöhemmin kertoi tämän muistokirjoituksen kirjoittajalle. Thesleffin oppilas ja pitkäaikainen kollega, professori Maarit Kaimio (2000) onkin osuvasti todennut, että Thesleffissä yhdistyi harvinaislaatuksella tavalla yhtäältä ”tinkimättömyys ja kriittisyys, toisaalta vaatimattomuus ja vallanhimon puute”. Tämä akateemisten hyveiden kombinaatio sekä omistautuminen yhteisten asioiden pyyteettömään edistämiseen tulivat monin tavoin esiin Thesleffin toiminnassa.

Holger Thesleff toimi innostavana opettajana, henkevästä keskustelukumppanina ja akateemisena esikuvana monelle sukupolvelle oppilaita ja nuorempia kollegoita, joista vanhimmat ovat olleet jo vuosia eläkkeellä, nuorimmat vasta tutkijanpolkunsaa alkupuolella. Tämän sarjan nuoremman pää edustajille – joihin tämän kirjoittaja viimeisimpinä kuuluu – keskustelut Thesleffin kanssa jäivät mieleen raikkaina tuulahduksina kadonneesta ajasta, jolloin akateemisen maailman keskiössä olivat yhteinen etsiminen ja kriittinen keskustelu, eivät niinkään keskinäinen kilpailu ja oman uraputken rakentelu. Tämä maailma ei välttämättä kuitenkaan edustanut ensisijaisesti menneiden vuosikymmenten suomalaista yliopistoa: omassa elämässään Thesleff eli ehkä sittenkin todeksi ennen kaikkea vuosikymmeniä tutkimiaan ja vaalimiaan sokraattisia ja platonilaisia ideoita.

Holger Thesleff säilytti intellektuaalisen uteliaisuutensa ja kannustavan avoimuutensa vielä pitkälti yli 90-vuotiaana. Aivan viime aikoihin saakka hän piti aktiivisesti yhteyttä niin kotimaisiin kuin kansainvälisiin kollegoihin. On lohdullista ajatella, että muutama kuukausi ennen kuolemaansa hän sai tietää, että viimeiseksi jäävä artikkeli ”Afterthoughts on ‘School-

Accumulation' in Plato's Academy" julkaistaan vielä vuoden 2023 loppupuolella.

Lassi Jakola

Kirjallisuus

- Alican, Necip Fikri ja Holger Thesleff (2013). "Rethinking Plato's Forms", *Arctos* 47, 11–47.
- Kaimio, Maarit (2000). "Thesleff, Holger". *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. URL: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sks-kbg-007067> (viitattu 16.10.2023).
- Nails, Debra ja Harold Tarrant (toim.) (2015). *Second Sailing: Alternative Perspectives on Plato*. Commentationes Humanarum Litterarum 132. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Thesleff, Holger (1949). "Some Remarks on Literary Sphragis in Greek Poetry", *Eranos* 47, 116–128.
- Thesleff, Holger (1950). *Djupsjösegelare. Anteckningar från Passats sista världsomsegling*. Helsingfors: Schildts.
- Thesleff, Holger (1954). *Studies on Intensification in Early and Classical Greek*. Commentationes Humanarum Litterarum 21,1. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Thesleff, Holger (1961). *An Introduction to the Pythagorean Writings of the Hellenistic Period*. Acta Academiae Aboensis, Humaniora 24,3. Åbo: Åbo Akademi.
- Thesleff, Holger (1963). "Antiikki". Teoksessa Rafael Koskimies (toim.), *Maaailman kirjallisuus I: Antiikki, itämaat*. Otava: Helsinki, 9–250.
- Thesleff, Holger (1965). *The Pythagorean Texts of the Hellenistic Period*. Acta Academiae Aboensis, Humaniora 30, 1–2. Åbo: Åbo Akademi.
- Thesleff, Holger (1967). *Studies in the Styles of Plato*. Acta Philosophica Fennica XX. Helsinki: Societas Philosophica Fennica.
- Thesleff, Holger (1982). *Studies in Platonic Chronology*. Commentationes Humanarum Litterarum 70. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- Thesleff, Holger (1989). *Platon*. Helsinki: Otava.
- Thesleff, Holger (1999a). *Studies in Plato's Two-Level Model*. Commentationes Humanarum Litterarum 113. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.

- Thesleff, Holger (1999b). "Pythagoreanism". *Encyclopedia Britannica*.
URL: <https://www.britannica.com/science/Pythagoreanism>.
(Julkaistu verkossa alkuaan 1999; viitattu 16.10.2023.)
- Thesleff, Holger (2009). *Platonic Patterns. A Collection of Studies*. Las Vegas: Parmenides.
- Thesleff, Holger (2011). *Platonin arvoitus*. Helsinki: Gaudeamus.
- Thesleff, Holger (2023). "Afterthoughts on 'School-Accumulation' in Plato's Academy". Teoksessa Olga Alieva, Debra Nails ja Harold Tarrant (toim.), *The Making of the Platonic Corpus*. Contexts of Ancient and Medieval Anthropology 6. Brill.
- Thesleff, Holger ja Juha Sihvola (1994). *Antiikin filosofia ja aatemaailma*. Porvoo: WSOY.